BÍBLIES POLIGLOTES

LA VICTÒRIA DE LA TRADUCCIÓ

OBJECTES DE L'EXPOSICIÓ

Biblioteca d'Humanitats, març-abril de 2024

Comissaris: Óscar de la Cruz – Jordi Vidal Palomino
(Dep. Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana)

Aquesta exposició acompanya els continguts que imparteix l'assignatura "Bíblia. Orígens i Tradició" del Grau de Ciències de l'Antiguitat.

PRESENTACIÓ

Quan estudiem la història de les versions de la Bíblia, resulta que totes elles conflueixen perfectament en la Bíblia Poliglota Complutense, impresa en 6 volums en Alcalá de Henares entre 1514-1517. La posterior Bíblia Règia, patrocinada per Felip II en ple desenvolupament de la Reforma, dirigida per l'humanista Benito Arias Montano i impresa a Anvers en 8 volums entre 1568-1572, és igualment un espai de confluència entre les versions. Amb anterioritat existiren també exemplars poliglots, compostos amb finalitats diverses, però sempre en favor de la intel·ligibilitat del text bíblic. Els Hexapla d'Orígenes (compostos durant la primera meitat del s. III), a sis columnes, es pot considerar, encara ara, el projecte més ambiciós d'edició poliglota de la Bíblia.

El subtítol de l'exposició "La victòria de la traducció" vol recollir la idea que en l'Europa occidental la dialèctica entre les versions originals hebrees, aramees i gregues es va solucionar en favor de la versió llatina, és a dir de la traducció elaborada per sant Jeroni al llarg del s. IV, anomenada *Vulgata* per haver-se convertit en el text 'habitual' gràcies a la seva enorme expansió per sobre d'altres versions.

Més que explicar el fenomen de les Bíblies poliglotes, aquesta exposició vol suscitar preguntes que tenen relació amb la història del text bíblic i, per tant, amb la cultura europea, i no només medieval, sinó també moderna i contemporània. L'exposició ens pregunta per què es va imposar oficialment una traducció sobre els originals; de quina manera s'afrontaven les diferències d'expressió entre les redaccions originals i les traduccions; per què varen ser problemàtiques les primeres traduccions a les llengües vernacles; com, des de quan i qui va recuperar a la tradició occidental els estudis sobre el grec i l'hebreu; quin sentit té en l'actualitat el nostre interès pels exemplars poliglots...

Els Hexapla d'Orígenes (primera meitat del s. III)

L'edició poliglota d'Orígenes, tot i ser primerenca, és el projecte d'edició més ambiciós de la història de la transmissió del text bíblic. Els seus *Hexapla* contenien, en sis columnes, el text hebreu, transcripció en caràcters grecs del text hebreu, la recensió grega d'Aquila (α'), la grega de Símmac (σ'), la versió dels LXX (ο'), i la recensió de Teodoció (θ').

La seva voluntat és la de fixar el text grec, posant de manifest les seves propietats textuals en comparació amb el text hebreu al costat de redaccions preexistents (Àquila, Símmac, els LXX i Teodoció). Es calcula que l'obra al complet devia ocupar uns cinquanta volums. Tanmateix, no se'n conserven sinó fragments.

D'aquest treball, Orígenes reedità el text prescindint de les columnes hebrees, en exemplars a quatre columnes anomenats *Tetrapla*. Igualment, la columna dels LXX va ser difosa de manera independent, edició que, per la seva gran divulgació, s'anomena *Vulgata graeca*: ἡ κοινή ἔκδοσις (edició vulgata). S. Jeroni ens diu que s. Pànfil i Eusebi de Cesarea són els responsables de la divulgació d'aquesta quinta columna dels LXX. Les edicions modernes dels LXX (com ara la de Rahlfs) tenen en compte l'edició d'Orígenes, conmunment recollida amb la sigla *O*.

Sembla que Orígenes prengué com a text base per als LXX un testimoni molt similar al Codex Vaticanus (B). A més, tenia en compte diversos manuscrits grecs que utilitzava per a corregir lectures corruptes, com també les versions col·laterals gregues podien ser utilitzades per al text dels LXX. Feia servir un sistema d'anotacions per indicar les discrepàncies amb el text hebreu, igual que les omissions o amplificacions de la versió LXX respecte a aquell.

El The Hexapla Institute (www.hexapla.org), fundat en 2001 per Leonard Greenspoon, Gerard Norton, and Alison Salvesen i ubicat al Text and Canon Institute at Phoenix Seminary (Scottsdale, Arizona, EUA), està especialitzat en estudiar els testimonis, directes o indirectes, conservats dels Hexapla.

imatge: un dels fragments més antics conservats amb el text d'Orígenes: ms. Taylor-Schechter 12.182, un palimpsest amb la segona escriptura hebrea del s. VII, acutalment a la Geniza Ben Ezra d'El Caire.
www.jkdoyle.com/the-oldest-existing-manuscript-origens-hexapla-his-parallel-bible/#more-4942

Codex Bezae o Cantabrigensis (D) (D[ea]) (05): Cambridge University, MS Nn.2.41 (fin. s. IV-inic. s. V). (a la vista: reproducció facsímil d'Óscar de la Cruz)

imatges: cudl.lib.cam.ac.uk/view/MS-NN-00002-00041/1 (amb descripció codicològica i història del ms.)
descr.: www.skypoint.com/members/waltzmn/ManuscriptsUncials.html#uDp (característiques textuals)

Pergamí, 26 x 22 cm. Lletra uncial majúscula. Transmet els Evangelis (dels quals només Lc es conserva complet) i Fets dels Apòstols, però segons l'ordre anomenat occidental: Mt-[*fort.* + Apc-Epist. Io]-Io-Lc-Mc. Probablement fet al Nord d'Àfrica (indeterminat). Amb correccions de diverses èpoques, cap al s. VI ja estava a Lió (França), al monestir de s. Ireneu. Amb motiu del Concili de Trent (1546) va ser portat en aquesta ciutat. Robert Stephanus el tingué en compte per a la seva edició del text grec (París, 1550). A continuació, caigué en mans del reformista Theodor Beza, qui també el va fer servir a la seva edició del NT, el qual el donà a la Universitat de Cambridge.

El text grec és una recensió avalada per altres versions gregues dels s. II-III. La versió llatina es correspon amb la recepció vetus ítala, usada en la litúrgia i copiada al costat del text grec en aquest exemplar Beza. La seva breu esticografia indica un oferiment a ser comparat amb facilitat amb el text grec i, per tant, per poder estudiar el text.

[Vegi's la descripció i estudi de Josep Rius-Camps: codex.edimurtra.com/introduccion-codice-beza].

En blau les diferències més significatives respecte al text de la Vulgata (ed. De la Cruz).

Mt 5, 6-18

κατα μαθθαιον

ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.
7 μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.
8 μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ,
ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται.
9 μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί,
ὅτι υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται.
10 μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης,
ὅτι αὐτῶν ἐστε ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.
11 μακάριοί ἐστε ὅταν διώξωσιν ὑμᾶς
καὶ ὀνιδίσουσιν καὶ εἴπωσιν καθ' ὑμῶν
πᾶν πονηρὸν ἕνεκεν δικαιοσυνης.
12 χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθαι, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν
πολὺς ἐν τω οὐρανω· οὕτως γὰρ ἐδίωξαν
τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν παρχωντας.
13 Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς·
ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ,
ἐν τίνι ἁλισθήσεται; εἰς οὐδὲν ἰσχύει
εἰ μὴ βληθὲν αιςξω και καταπατεῖσθαι
ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων.
14 Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου.
οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους
κειμένη· 15 οὐδὲ καίουσιν λύχνον
καὶ τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον
ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμιππᾶσιν
τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ.
16 οὕτως λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν
ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων,
ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα
καὶ δοξάσωσιν τὸν πατέρα ὑμῶν
τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.
17 Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον
ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι
ἀλλὰ πληρῶσαι : 18 ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμειν

secundum matthaeum

quoniam ipsi saturabuntur
7 beati misericordes quia ipsi miserabuntur
8 beati qui mundos sunt corde
quia ipsi Deum videbunt
9 beati pacifici
quia Dei filii vocabuntur
10 beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam
quia ipsorum erit regnum caelorum
11 beati estis cum persequentur vos
et inproperaverint et dixerint adversum vos
omne malignum propter iustitiam
12 gaudete et exultate quia merces vestra
multa in caelo· ita enim persecuti sunt
prophetas qui ante vos fuerunt
13 vos estis sal terrae
si enim sal infatuatum fuerit
in quo sallietur ad nihilum valet
nisi ut proiciatur foras et conculcetur
ab hominibus
14 vos estis lumen mundi
non potest civitas abscondi super montem
posita· 15 nec incendunt lucernam
et ponent eam sub modium
sed supra candelabrum ut luceat omnibus
qui in domo sunt
16 sic luceat lumen vestrum
coram hominibus
ut videant vestra bona opera
et glorificent patrem vestrum
qui in caelis est
17 nolite putare quia veni dissolvere legem
aut prophetas non veni dissolvere
sed implere : 18 amen enim dico vobis

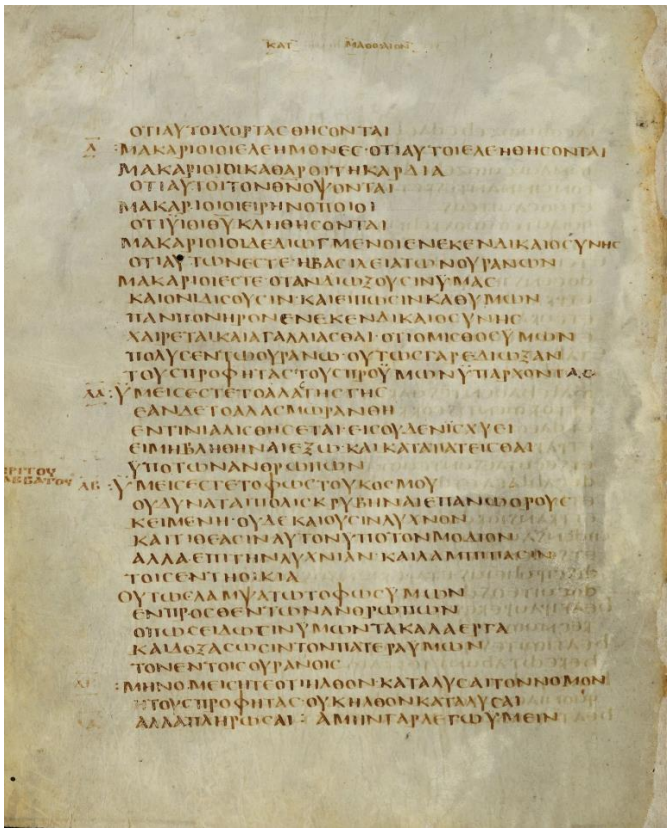

ΟΤΙΑΥΤΟΙΧΟΡΤΑΣΘΗΣΟΝΤΑΙ
Α ΜΑΚΑΡΙΟΙΟΙΕΛΕΗΜΟΝΕΣ·ΟΤΙΑΥΤΟΙΕΛΕΗΘΗΣΟΝΤΑΙ
ΜΑΚΑΡΙΟΙΟΙΚΑΘΑΡΟΙΤΗΚΑΡΔΙΑ
ΟΤΙΑΥΤΟΙΤΟΝΘΝΟΥΣΟΝΤΑΙ
ΜΑΚΑΡΙΟΙΟΙΕΙΡΗΝΟΠΟΙΟΙ
ΟΤΙΥΙΟΙΘΥΚΛΗΘΗΣΟΝΤΑΙ
ΜΑΚΑΡΙΟΙΟΙΔΕΔΙΩΓΜΕΝΟΙΕΝΕΚΕΝΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ
ΟΤΙΑΥΤΩΝΕΣΤΙΝΗΒΑΣΙΛΕΙΑΤΩΝΟΥΡΑΝΩΝ
ΜΑΚΑΡΙΟΙΕΣΤΕ·ΟΤΑΝΔΙΩΞΟΥΣΙΝΥΜΑΣ
ΚΑΙΟΝΕΙΔΙΣΟΥΣΙΝ·ΚΑΙΕΙΠΩΣΙΝΠΑΝΤΟΝΠΟΝΗΡΟΝ·ΕΝΕΚΕΝΕΜΟΥ
ΧΑΙΡΕΤΕΚΑΙΑΓΑΛΛΙΑΣΘΕ·ΟΤΙΟΜΙΣΘΟΣΥΜΩΝ
ΠΟΛΥΣ·ΕΝΤΩΟΥΡΑΝΩ·ΟΥΤΩΣΓΑΡΕΔΙΩΞΑΝ
ΤΟΥΣΠΡΟΦΗΤΑΣΤΟΥΣΠΡΟΥΜΩΝΥΠΑΡΧΟΝΤΑΣ
ΔΔ ΥΜΕΙΣ·ΕΣΤΕ·ΤΟΑΛΑΣ·ΤΗΣΓΗΣ
ΕΑΝΔΕ·ΤΟΑΛΑΣ·ΜΩΡΑΝΘΗ
ΕΝΤΙΝΙΔΙΣΟΝΣΕΤΑΙ·ΕΙΣΟΥΔΕΝΙΣΧΥΕΙ
ΕΙΜΗΒΛΗΘΗΝΑΙΕΞΩ·ΚΑΙΚΑΤΑΠΑΤΕΙΣΘΑΙ
ΥΠΟΤΩΝΑΝΘΡΩΠΩΝ
ΤΡΙΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΑΕ ΥΜΕΙΣ·ΕΣΤΕ·ΤΟ·ΦΩΣ·ΤΟΥ·ΚΟΣΜΟΥ
ΟΥ·ΔΥΝΑΤΑΙ·ΠΟΛΙΣ·ΚΡΥΒΗΝΑΙ·ΕΠΑΝΩ·ΟΡΟΥΣ
ΚΕΙΜΕΝΗ·ΟΥΔΕ·ΚΑΙΟΥΣΙΝΑΥΧΝΟΝ
ΚΑΙΤΙΘΕΑΣΙΝΑΥΤΟΝΥΠΟΤΟΝΜΟΔΙΟΝ
ΑΛΛΑ·ΕΠΙΤΗΝΛΥΧΝΙΑΝ·ΚΑΙΛΑΜΠΕΙ·ΠΑΣΙΝ
ΤΟΙΣ·ΕΝΤΗΙΟΙΚΙΑ
ΟΥΤΩΣ·ΛΑΜΨΑΤΩ·ΤΟ·ΦΩΣ·ΥΜΩΝ
ΕΝΠΡΟΣΘΕΝ·ΤΩΝ·ΑΝΘΡΩΠΩΝ
ΟΠΩΣ·ΙΔΩΣΙΝΥΜΩΝ·ΤΑ·ΚΑΛΑ·ΕΡΓΑ
ΚΑΙ·ΔΟΞΑΣΩΣΙΝ·ΤΟΝΠΑΤΕΡΑ·ΥΜΩΝ
ΤΟΝ·ΕΝ·ΤΟΙΣ·ΟΥΡΑΝΟΙΣ
ΙΑ ΜΗ·ΝΟΜΙΣΗΤΕ·ΟΤΙ·ΗΛΘΟΝ·ΚΑΤΑΛΥΣΑΙ·ΤΟΝ·ΝΟΜΟΝ
ΤΟΥΣ·ΠΡΟΦΗΤΑΣ·ΟΥΚ·ΗΛΘΟΝ·ΚΑΤΑΛΥΣΑΙ
ΑΛΛΑ·ΠΛΗΡΩΣΑΙ·: ΑΜΗΝ·ΓΑΡ·ΛΕΓΩ·ΥΜΙΝ

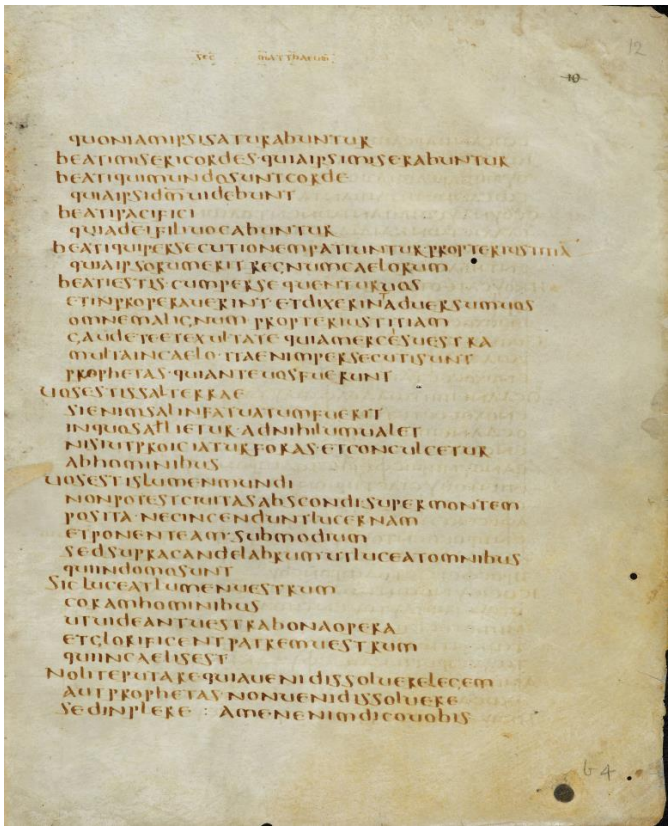

12
10
quoniam ipsi saturabuntur
beati misericordes· quoniam ipsi miserabuntur
beati mundo sunt corde
quoniam ipsi videbunt
beati pacifici
quoniam filii dei vocabuntur
beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam
quoniam ipsorum est regnum celorum
beati estis cum persecuti fuerint
et dixerint omne malum
propter me
gaudete et exultate quoniam merces vestra
multa in celis· ita enim persecuti sunt
prophetas· qui ante vos fuerunt
vos estis sal terrae
sin autem sal infatuatum fuerit
in quo salietur· ad nihilum valet
nisi ut proiciatur foras et conculcetur
ab hominibus
vos estis lumen mundi
non potest ciuitas abscondi super montem
posita· nec incendunt lucernam
et ponunt eam sub modio
sed super candelabrum ut luceat omnibus
qui in domo sunt
sic luceat lumen vestrum
coram hominibus
ut videant ueste bona opera
et glorificent patrem uestrum
qui in celis est
Nolite putare quia ueni dissoluere legem
aut prophetas· non ueni dissoluere
sed implere· : amen enim dico uobis
64

Codex Claromontanus (D^P) (06), Paris, BnF Grec 107, 107 AB (s. VI)

imatges: gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84683111
descr.: www.skypoint.com/members/waltzmn/ManuscriptsUncials.html#uDp

«Probablement és del segle VI; conservat a la BnF. Conté les Cartes Paulines en grec i llatí, de tradicions independents. Després d'Hebreus, apareix una llista de llibres del NT, amb el nombre de línies de cadascú. La llista omet Thessalonicenses, Hebreus i Philippenses; inclou quatre llibres apòcrifs i continua amb els textos del NT en un ordre particular:: Mt, Io, Mc, Lc, Rm, I-II Cor, Gal, Eph, I-II Tim, Tit, Col, Phil, I-II Pt, I Io, I-III Io, Judes, Barnabàs, Apc, Act, Hermas, Act, Apocalipsi de Pere»
[citat de www.catholic.com/encyclopedia/manuscripts-of-the-bible]

Codex Claromontanus, fols. 4v-5r, amb Rm 1, 20 - 23

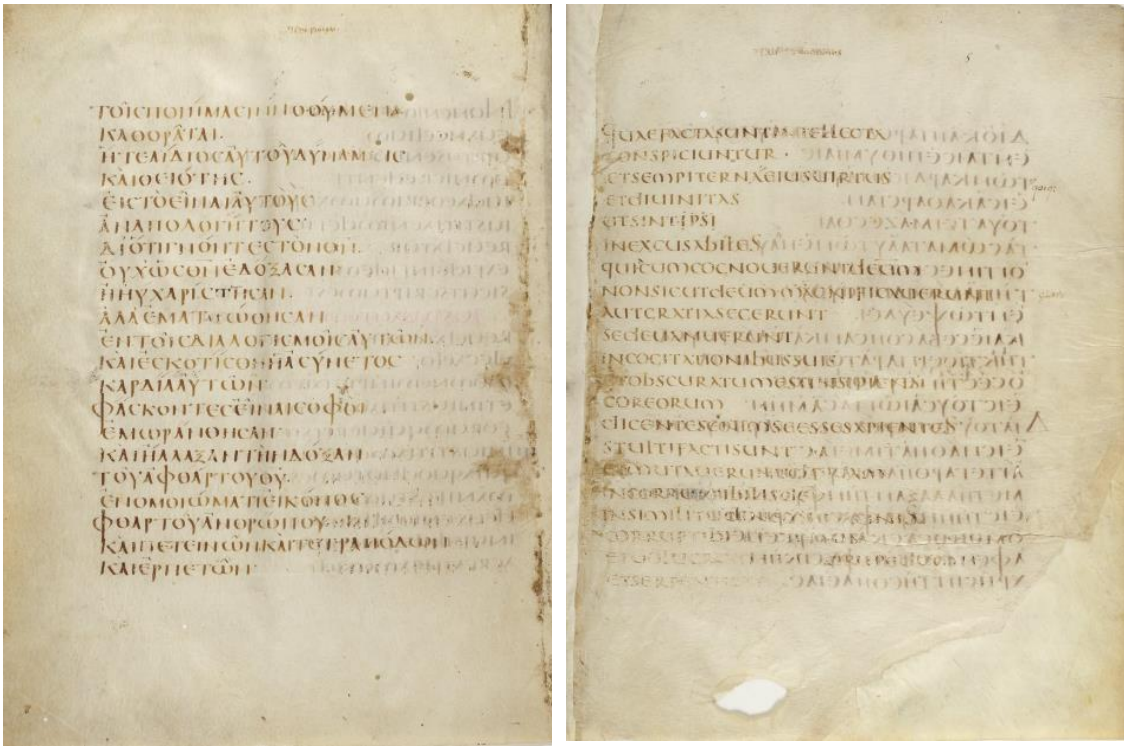

Codex Boernerianus (G^P) (012), Dresden, Sächsiche Landesbibliothek A 145b. (s. IX): bilingüe interlineal, amb la lletra llatina molt més petita que la del text grec. Comparteix la tradició textual del Augiensis (F^P)
descr.: www.skypoint.com/members/waltzmn/ManuscriptsUncials.html#uDp

En termes generals, una traducció acompanyada de la seva llengua original no implica que sigui més literal. Pot donar-se, efectivament, que la traducció hagi estat correctament feta de la llengua original sense pretendre ser literalista, de manera que el lector comprovi, quan vulgui i amb facilitat, la qualitat de la traducció. En el cas de la Bíblia, les poliglotes interlineals ofereixen una màxima relació de literalitat entre original i traducció. Per exemple, en el codex Boernerianus (s. IX), el cos de lletra principal és el grec del Nou Testament, però escrit de manera interlineal i en un cos més petit apareix la traducció llatina. Són casos d'una traducció que condiciona el seu resultat a la tècnica *verbum ex verbo*, paraula per paraula.

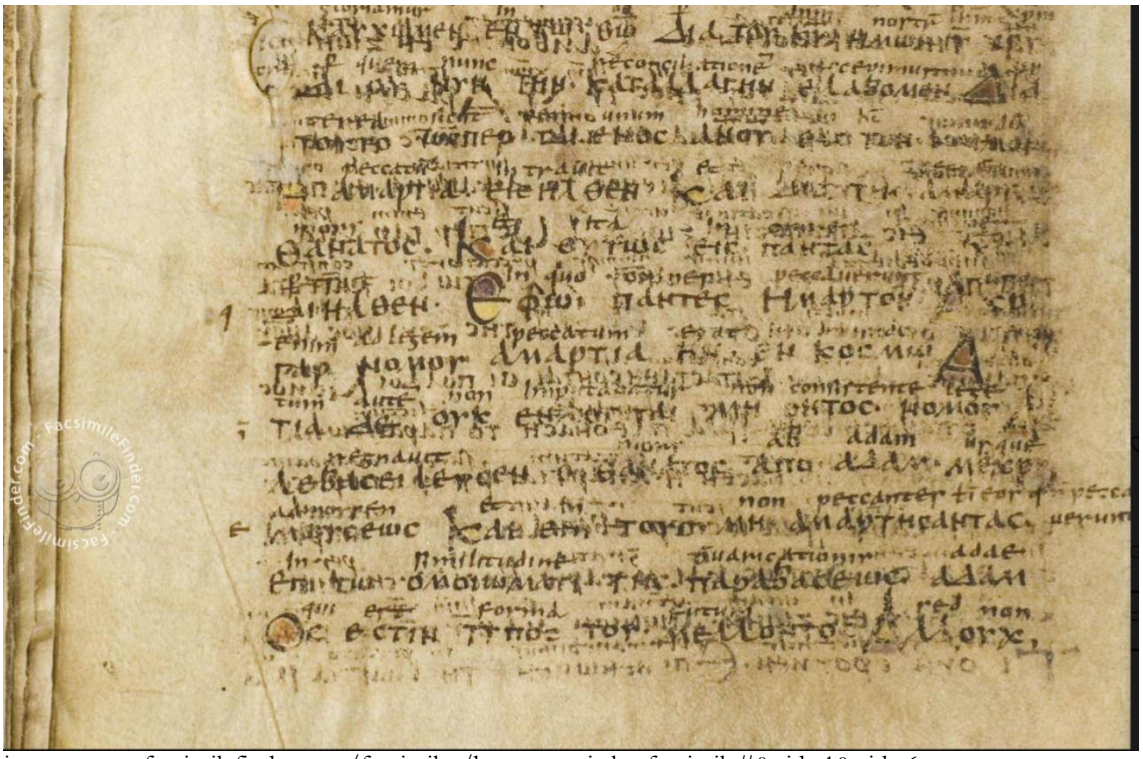

imatge: www.facsimilefinder.com/facsimiles/boerner-epistles-facsimile#&gid=1&pid=6

Altres exemples similars al còdex Boernerianus son el **Codex Augiensis** (F^P) (010), Cambridge, Trinity College, B XVII.1 (s. IX). Seria una còpia el mateix exemplar del qual també deriva el Boernerianus (G^P) i el **Codex Sangallensis** (Δ) (37), Sankt Gallen, Abadía de San Galo (48) (s. IX): bilingüe interlineal, amb la lletra llatina més petita (referit amb la lletra δ). És comparat amb el codex Boernerianus (G^P).

Bíblia Poliglota Complutense

VI vols. Alcalá de Henares, 1514-1517

Amb el patrocini i l'empenta del Cardenal Cisneros, cap a 1505 s'inicia un procés de compilació de manuscrits i impresos per tal de poder editar el text bíblic. La impressió es fa als tallers d'Arnao Guillén de Brocar en Alcalá de Henares entre 1514-1517, amb un resultat de 6 volums en foli i una tirada de 600 exemplars. Hi participaren un plegat de filòlegs, alguns dels quals molt ben coneguts, com ara el mestre Nebrija. És l'anomenada Bíblia Poliglota Complutense, una edició que ofereix la versió vulgata llatina acompanyada del text hebreu i grec dels LXX per a l'Antic Testament i del text grec per al Nou Testament. En el cas dels llibres de l'Antic Testament, la versió grega dels LXX ofereix entre línies una traducció llatina literal. El text grec del Nou Testament, en canvi, no ofereix una traducció similar, només la Vulgata. A més, pel que fa al Pentateuc, la Poliglota ofereix la versió aramea amb traducció llatina.

Amb una disposició de pàgina complexa i al servei de l'estudi de la versió llatina, unes lletres volades permeten relacionar les paraules dels textos llatins, grecs i hebreus. Els marges recullen l'arrel de les paraules hebrees a més de concordances amb altres passatges bíblics. Els volums I-IV ofereixen el text poliglot de l'Antic Testament i el V el del Nou Testament amb un diccionari grec-llatí. El volum VI de la Bíblia Poliglota és un instrument gramatical amb un diccionari hebreu-llatí, un índex de paraules llatines d'origen hebreu i explicacions de tipus gramaticals sobre el text hebreu.

El fet mateix de la impressió de la Poliglota Complutense és un esdeveniment cultural, ja que ofereix moltes innovacions en el tractament del text bíblic. Aquesta Bíblia és la primera a imprimir el text grec bíblic, tot i que en aquest mateix moment Erasme estava també preparant la seva edició del Nou Testament (*Novum Instrumentum*), amb text grec i la redacció llatina recensionada per ell mateix (Basilea, 1516[1]).

Una pàgina de la Bíblia Poliglota Complutense (1514-1517) (vol. I)

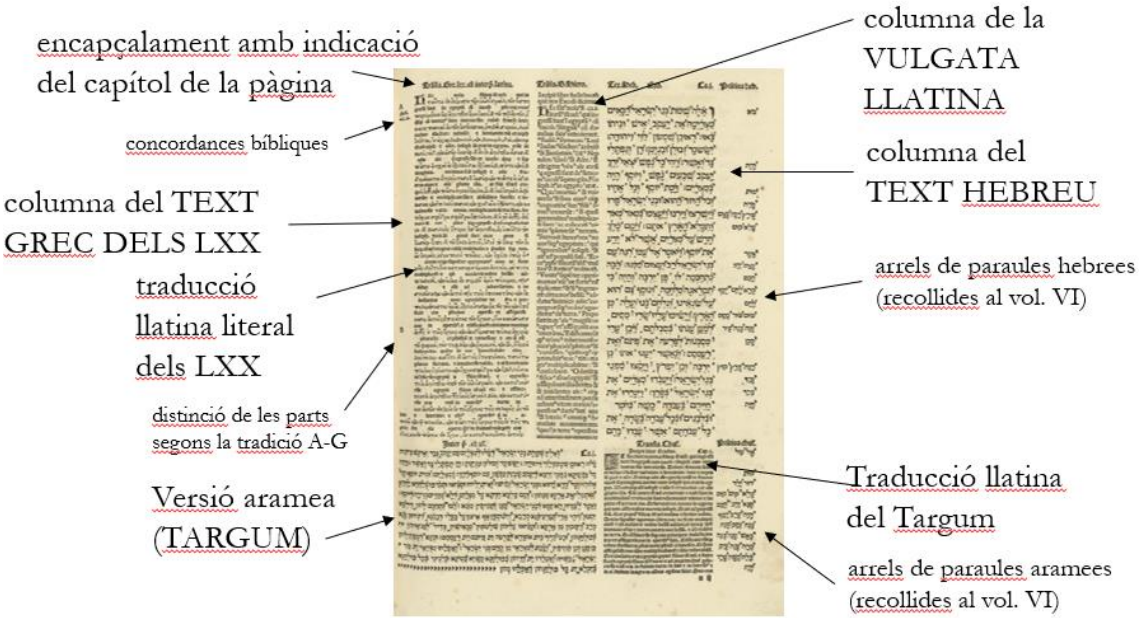

Bíblia Règia

VIII vols. Anvers, 1568-1572, Benito Arias Montano (dir.)

Amb el patrocini de Felip II, després del Concili de Trent (i les seves aprovacions oficials de la Vulgata en 1546) l'humanista Benito Arias Montano s'encarrega de tornar a compondre una Bíblia Poliglota. Montano desenvolupa aquest projecte amb l'ajuda de diversos humanistes i pren com a base l'edició de la Complutense. La impressió és feta per Christoffel Plantijn a Anvers, al bell mig dels primers moviments reformistes. Aquesta formidable col·lecció de Bíblia Poliglota + apèndixs (vols. VI-VIII) es anomenada Bíblia Règia.

Montano i el seu equip, però, no es limitaren a reproduir els exemplars de la Complusense, sinó que amplifiquen a bastament aquella obra. La Bíblia Règia ofereix el Targum per a la majoria dels llibres de l'Antic Testament (i no només per al Pentateuc, com feia la Complutense) i "actualitza" la presentació del text incloent-hi la divisió en versicles segons l'edició de Sanctes Pagnino, després corregida per Estienne (Robertus Stephanus). A més, el vol. VI ofereix novament i en un sol volum tota la Bíblia Poliglota, aquesta vegada amb la versió llatina interlineal de Pagnino per a l'Antic Testament i una de pròpia feta per Montano per al Nou Testament. El vol. VII és tot un estudi gramatical, especialment sobre el text hebreu i grec; i el vol. VIII està dedicat al tema de l'arqueologia bíblica.

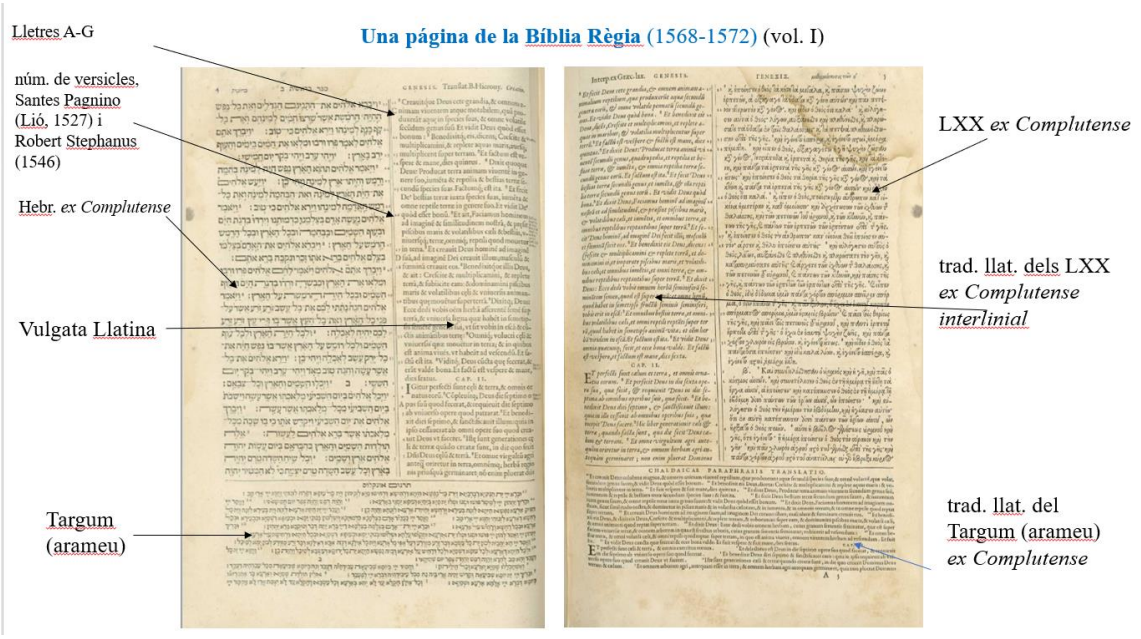

L'*Anti-barbarus biblicus* de Sixtus Amama

segona edició de 1656 a Franeker, (1628[1])

Els estudis lingüístics aplicats al text bíblic van desenvolupar enormement la filologia. Existeix una tradició medieval d'estudis gramaticals sobre el grec i l'hebreu, de la qual volem destacar Roger Bacon (c. 1212/20-1292). Sens dubte a París, a la primera meitat del s. XIII un grup d'especialistes en les llengües de la Bíblia varen assajar una "edició" del text llatí per mitjà del *correctorium Biblicum*, un aparat de variants textuals que tenen el seu reflex en l'anomenada Bíblia de París. La seva tradició textual és la que imprimirà Gutenberg i la que assenta les bases del text llatí que llegim en les edicions llatines oficials (Bíblia Sixt-Clementina). D'ençà que el Concili de Vienne aprovà en 1311 les càtedres de llengües orientals a les universitats de Bolonya, Oxford, París i Salamanca –proposta que el mateix Ramon Llull pogué expressar en persona durant la celebració del mateix concili–, Europa comença a recuperar els coneixements sistemàtics en el grec, hebreu i arameu. Al projecte s'incorporarà després l'estudi de l'àrab. Per a l'execució de la Bíblia Poliglota Complutense, el cardenal Cisneros va tenir problemes per aplegar un grup d'especialistes en llengües orientals, capaços d'aportar anàlisis filològiques per a la fixació del text bíblic. La seva solució va ser la de formar un equip de treball, entre els quals destaca Nebrija. Per altre costat, Erasme, malgrat la seva enorme capacitat i ser un gran hel·lenista, tenia mancances amb el text hebreu.

El segle XVI, però, desenvolupà ràpidament els estudis en «les llengües de la Bíblia» i nota una multiplicació creixent de gramàtiques i estudis d'aquest tipus. El jove professor d'hebreu a la Universitat de Franeker, als Països Baixos, Sixt Amama (1593-1629) és un exemple més de l'humanisme centreeuropeu dedicat l'orientalística aplicada al text bíblic. Els seus comentaris de crítica filològica a les edicions existents del text bíblic inclouen referències al text de la Bíblia de Montano, és a dir, de la Bíblia Règia, i els seus arguments estan documentats amb les fonts bíbliques llegides directament i tractades de manera poliglota.

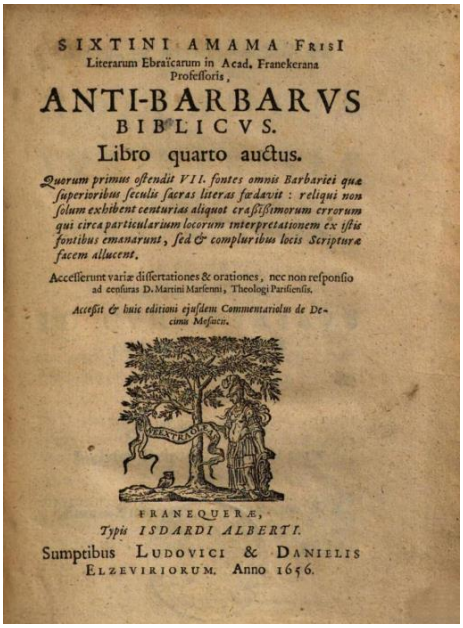
SIXTINI AMAMA FRISI
Literarum Ebraïcarum in Acad. Franekerana Professoris,
ANTI-BARBARVS
BIBLICVS.
Libro quarto auctus.
Quorum primus ostendit VII. fontes omnis Barbariei quæ superioribus seculis sacras literas fœdavit: reliqui non solum exhibent centurias aliquot crassissimorum errorum qui circa particularium locorum interpretationem ex istis fontibus emanarunt, sed & compluribus locis Scripturæ facem allucent.
Accesserunt variæ dissertationes & orationes, nec non responsio ad censuras D. Martini Marsenni, Theologi Parisiensis.
Accessit & huic editioni ejusdem Commentariolus de Decimis Mosaicis.
FRANEQUERÆ,
Typis ISDARDI ALBERTI.
Sumptibus LUDOVICI & DANIELIS ELZEVIRIORUM. Anno 1656.

Traduccions interlineals

Continua viva la tradició d'oferir el text bíblic interlineal amb la llengua actual per fer possible l'accés del lector a les fonts originals. En aquest cas recordem algunes edicions recents del text hebreu amb text català i castellà interlineal.

Bíblia Interlineal Catalana. Antic Testament interlineal hebreu-català. Gènesi, ed. Elisabet Giralt, Barcelona-Girona: Institució Bíblica Evangèlica de Catalunya – Universitat de Girona, 2012.

Aquesta sèrie pretén oferir una traducció catalana literal, paraula per paraula, dels textos de l'Antic Testament, per a l'estudi de la versió hebrea. En 2010 va aparèixer el primer volum, amb el text dels Salms.

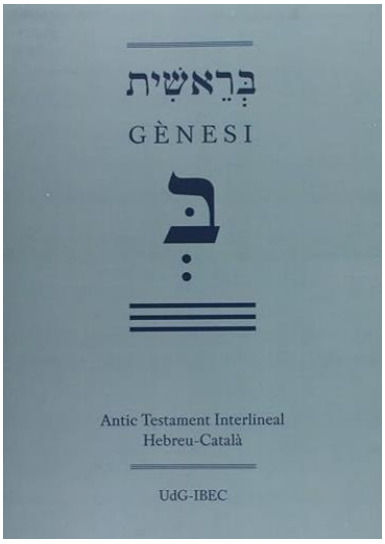

Antiguo Testamento interlineal hebreo-español, Ricardo Cerni (dir.), 5 vols., Viladecavalls: Editorial CLIE, 1990.
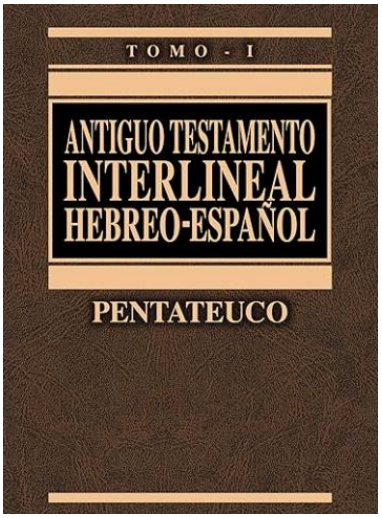
Els 5 volums completen la lectura en castellà de l'Antic Testament, segons la traducció paraula per paraula del text hebreu. La mateixa editorial ofereix el Nou Testament, amb el text grec.